IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr ,2026

O‘ZBEKISTONDAGI ME’MORIY OBIDALAR VA SAN’AT ASARLARINI TA’MIRLASH VA SAQLAB QOLISHNING MA’NAVIY-TARIXIY AHAMIYATI

Sultonova Intizor Qobil qizi
15-sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘qituvchisi, magistr
E-mail: iqsultonova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda O‘zbekistondagi me’moriy obidalar va san’at asarlarini ta’mirlash, restavratsiya qilish hamda saqlab qolishning ma’naviy-tarixiy ahamiyati tahlil qilinadi. Tarixiy obidalar xalqning moddiy madaniy merosi bo‘lish bilan birga, uning tarixiy xotirasi, milliy o‘zligi, estetik tafakkuri va ma’naviy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim manba sifatida yoritiladi. Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz tarixiy-madaniy makonlari misolida restavratsiya jarayonida autentiklikni saqlash, an’anaviy qurilish materiallari va hunarmandchilik texnologiyalaridan foydalanish, tarixiy shahar muhitini muhofaza qilish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish masalalari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida madaniy merosni saqlash “moddiy obyekt – tarixiy axborot – ma’naviy xotira” uzviyligi asosida amalga oshirilishi lozimligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: madaniy meros, me’moriy obida, restavratsiya, konservatsiya, autentiklik, tarixiy xotira, milliy o‘zlik, ma’naviy meros, hunarmandchilik, tarixiy shahar.

O‘zbekiston hududi qadimdan turli sivilizatsiyalar chorrahasi bo‘lib, uning tarixiy taraqqiyoti davomida betakror me’moriy maktablar va san’at an’analari shakllangan. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi tarixiy shaharlar tarkibidagi me’moriy yodgorliklar xalqimizning ko‘p asrlik tarixini moddiy jihatdan aks ettiruvchi noyob manbalardir. Mazkur obidalar faqat me’moriy yoki estetik qiymatga ega bo‘lgan inshootlar emas, balki ajdodlarimizning dunyoqarashi, ilmiy tafakkuri, badiiy didi, diniy-falsafiy qarashlari va bunyodkorlik salohiyatini o‘zida mujassamlashtirgan ma’naviy-tarixiy qadriyatlardir.

Madaniy meros obyektlarini saqlash masalasi bugungi globallashuv sharoitida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tabiiy yemirilish, iqlimiy omillar, urbanizatsiya, noto‘g‘ri ta’mirlash, zamonaviy qurilish materiallaridan noo‘rin foydalanish va tarixiy muhitning buzilishi me’moriy yodgorliklarning asl qiyofasi hamda tarixiy autentikligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli tarixiy obyektlarni saqlashda oddiy ta’mirlashdan ko‘ra ilmiy asoslangan konservatsiya va restavratsiya tamoyillariga ustuvor ahamiyat berish zarur.

Restavratsiyaning asosiy vazifasi tarixiy binoni yangidan qurish yoki uni zamonaviy ko‘rinishga keltirish emas, balki mavjud tarixiy dalillarni imkon qadar to‘liq saqlashdan iborat. Bunda obyektning konstruksiyasi, qurilish materiali, bezaklari, tarixiy qatlamlari, me’moriy shakli va uning atrofidagi tarixiy muhit hisobga olinishi lozim. Ayniqsa, koshinkorlik, ganchkorlik, naqqoshlik, yog‘och o‘ymakorligi kabi an’anaviy san’at turlarining namunalarini saqlash alohida ahamiyatga ega.

Samarqand tajribasi me’moriy merosning sivilizatsion va umuminsoniy qiymatini yaqqol namoyon etadi. Registon majmuasi, Shohi Zinda, Bibixonim, Go‘ri Amir va Ulug‘bek rasadxonasi kabi yodgorliklar nafaqat O‘zbekiston, balki jahon madaniy merosining muhim qismi hisoblanadi. Buxoro tarixiy markazi esa tarixiy shahar muhitining yaxlitligini saqlash

zarurligini ko‘rsatadi. Xivadagi Ichan qal’a an’anaviy shaharsozlik, qurilish materiallari va hunarmandchilikning o‘zaro uyg‘unligini namoyon etsa, Shahrisabz tajribasi restavratsiya va rekonstruksiya o‘rtasidagi ilmiy chegaraga jiddiy e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi [1-4].

Me’moriy obidalarni saqlashning yana bir muhim jihati - an’anaviy hunarmandchilik maktablarini rivojlantirishdir. Tarixiy binolarni asl badiiy va texnologik xususiyatlariga yaqin tarzda restavratsiya qilish uchun koshinkor, ganchkor, naqqosh, yog‘och o‘ymakori va boshqa mutaxassislarning tajribasi zarur. Shuning uchun “usta-shogird” an’anasini zamonaviy restavratsiya ta’limi va ilmiy tadqiqotlar bilan uyg‘unlashtirish muhim vazifalardan biridir.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ham madaniy merosni saqlashning samarali vositasiga aylanmoqda. 3D skanerlash, fotogrammetriya, GIS texnologiyalari, raqamli arxivlash va doimiy monitoring tarixiy obyektlarning holatini aniq qayd etish hamda kelajakdagi restavratsiya ishlarini ilmiy asoslash imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston tarixiy obidalari uchun yagona “Raqamli madaniy meros pasporti” tizimini shakllantirish istiqbolli yo‘nalishlardan biri sifatida qaralishi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, madaniy merosni saqlash uch o‘zaro bog‘liq jarayonni qamrab olishi kerak: birinchidan, moddiy obyektni saqlash; ikkinchidan, obyekt haqidagi tarixiy axborotni saqlash; uchinchidan, uning ma’naviy mazmunini kelajak avlodga yetkazish. Ushbu yondashuvni “moddiy obyekt – tarixiy axborot – ma’naviy xotira” modeli sifatida ifodalash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistondagi me’moriy obidalar va san’at asarlarini ta’mirlash hamda saqlab qolish nafaqat madaniy merosni muhofaza qilish, balki milliy tarixiy xotirani asrashning muhim vositasidir. Tarixiy obidalarni ilmiy asosda restavratsiya qilish orqali ajdodlardan qolgan moddiy boylik bilan bir qatorda, ularning ma’naviy tajribasi, badiiy tafakkuri va madaniy qadriyatlari ham avloddan avlodga uzatiladi. Shu sababli restavratsiyada ilmiylik, autentiklik, minimal aralashuv, an’anaviy texnologiyalarni asrash va zamonaviy raqamli monitoringni uyg‘unlashtirish O‘zbekiston madaniy merosini uzoq muddatli muhofaza qilishning muhim shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2001-yil 30-avgust, 269-II-son.
2. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 1972.
3. ICOMOS. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter). Venice, 1964.
4. Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1999.